

'Roodkapje en de Weerwolf':

analyse van een sprookje als een middeleeuws volksverhaal

0. Inleiding

'Sprookje' is een naam die men geleidelijk is gaan geven aan **gewone volksverhalen**, verhalen die mondeling werden doorverteld onder het gewone volk.

We mogen niet vergeten dat tot de 18-19de eeuw, 85-90% van de bevolking niet kon lezen of schrijven. Enkel de **adel**, die geld en tijd voor opvoeding hadden; de **clerus**, die de Bijbel moest kunnen lezen; en sommige **handelaars** die een boekhouding wilden bijhouden.

We kennen het verhaal dankzij **Charles Perrault**, die in **1697** voor het eerst een bundel 'volksverhalen' publiceerde. Hij had ze niet zelf verzonnen, maar horen vertellen door gewone mensen en zei dat ook in zijn inleiding. Doch, als we zijn 'Roodkapje' naast de middeleeuwse versie 'De Valse Grootmoeder' leggen, zal opvallen hoeveel typisch middeleeuwse elementen hij heeft geschrapt of vervangen. De lezer van Perrault zou die toch niet begrepen hebben. Zijn versie heeft geen *happy end*, het meisje wordt opgegeten en daarmee eindigt het verhaal. De jager komt pas op de proppen in de nog latere versie van de **gebroeders Grimm (1812)**. Ook zij doen aanpassingen om het verhaal betekenis te geven in hun eigen tijd: Roodkapje wordt gered door een jonge, sterke romantische held.

We zullen ons vooral concentreren op de middeleeuwse versie 'De Valse Grootmoeder' verhaal proberen te decoderen door het op symbolische wijze te lezen. Dat wil zeggen, Roodkapje is niet zomaar een personage, maar beeldt ook elk jong, onervaren meisje uit. Op dezelfde manier zullen we ontdekken dat de wolf uit Perraults versie oorspronkelijk geen dier was, maar een mens, een volwassen man.

0.1. Symbolisch lezen: de wereld in beelden

Waarom zijn oude verhalen en teksten meestal symbolisch?

De mensen die deze volksverhalen vertelden, konden niet lezen of schrijven en dachten dan ook enkel in beelden, niet in woorden. **Abstracte begrippen** zoals geluk, eeuwigheid, trouw, toewijding, maagdelijkheid waren voor hen alleen begrijpelijk als beelden. Zelfs iets als 'de gevaarlijke grote wereld' wordt verbeeld als 'het bos.' Elke ridder die in een middeleeuwse roman vertrekt om een prinses te bevrijden komt eerst een draak of andere fantastisch monster tegen. Dat is niet omdat de middeleeuwer geloofden dat die echt bestonden, maar omdat de enige manier was om iets psychologisch uit te beelden. De draken symboliseren altijd strijd binnen het individu: faalangst, zwakheid, twijfel - tegenstanders binnen in jezelf.

Het gebruik van beelden heeft ook een **eufemistische functie**: heeft maakt het spreken over gevoelige onderwerpen zoals lichamelijke en seksualiteit makkelijker en minder gênant. Als in *Lanseloet van Denemarken* de ridder klaagt dat zo lang jacht is en nog niets gevangen heeft, kan de lezer nog twijfelen of er op seksuele honger wordt gezinspeeld. Als hij echter stelt dat hij al "drie weken geen konijn meer gevangen heeft," is het wel duidelijk wat zijn bedoelingen zijn.

0.2. Sprookjes in het communicatieschema

Het bevat een les of moraal en werden oorspronkelijk door oudere vrouwen aan jonge meisjes verteld als voorlichting. De tekstfunctie was toen **activerend**: het wil dat het meisje activeren tot een bepaald gedrag. Als we dat in het communicatieschema plaatsen, krijgen we iets interessants: er zit niet alleen een oudere vrouw en een jong onervaren meisje in het verhaal zelf, het sprookje werd ook verteld door ervaren vrouwen (zoals grootmoeders en moeders) aan jonge meisjes.

Code: een taal met een heleboel verwijzingen naar de 'vrouwenwereld': naalden, spelden, draadjes, schartjes enzoverder.

Context: De verhalen werden oorspronkelijk door vrouwen verteld tijdens de lange avonden, wanneer ze samenzaten om te werken: naaien, weven, spinnen ... enzoverder.

Als wij deze verhalen tegenwoordig gebruiken ter verstrooiing, dan wordt het duidelijk dat de tekstfunctie naar verloop van tijd kan veranderen. Omdat het neergeschreven is, is de ontvanger niet altijd een jong meisje, maar kan het eender wie zijn. De tekst werkt ook niet meer activerend, omdat wij de code, de symbolische taal niet zomaar begrijpen. **De tekstfunctie is nu amuserend (of poëtisch)** - het gaat niet meer hoofdzakelijk over het overbrengen van informatie of het activeren tot een bepaald gedrag. De tekst is leuk op zich en *om zichzelf*.

0.3. Algemene kenmerken van het sprookje

•**Les/Moraal:** wat wij nu sprookjes noemen, zijn eigenlijk verhalen die men vroeger vertelde om de toehoorder iets bij te leren. Het is een les en heeft een moraal: *als je ....., dan ....*

◦ Bij *Roodkapje*, zou dat dan worden: *als je vreemden zomaar vertrouwt, loopt het slecht met je af.*

◦ Bij *Assepoester*: *als je maar hard genoeg werkt en niet teveel met uiterlijk bezig bent, dan vind je uiteindelijk je droomprins, meisjes!*

•**Universaliteit (algemeen geldende levensles):** Om de toehoorder duidelijk te maken dat het ook voor hem of haar van toepassing kan zijn, begint het sprookje ook altijd met de woorden: *er was eens... il était une fois ... once upon a time*. Tijd en plaats zijn niet gegeven: het kan eender waar en eender wanneer gebeurd zijn.

•**Volkssprookjes en Cultuursprookjes.** Er wordt dikwijls een onderscheid gemaakt tussen sprookjes waarvan de auteur bekend is en sprookjes waarbij we dat niet weten. Belangrijker is te weten dat deze 'teksten' een hele tijd werden doorverteld en op een gegeven moment opgeschreven. Vanaf het moment dat het sprookje schriftelijk wordt overgeleverd, krijgt de tekst een andere functie. We kunnen dit als volgt voorstellen:

Mondelinge traditie: Volkssprookjes	Schriftelijke traditie: Cultuursprookjes
Verhaal verandert constant	Verhaal verandert bijna niet
Ontvanger: enkel jonge meisjes	Ontvanger: onbeperkt publiek
Tekstfunctie: activerend (goed gedrag)	Tekstfunctie: amuserend/diverterend

Alleen maar omdat de tekst wordt opgeschreven, kan die buiten zijn oorspronkelijke **context** gaan functioneren. Een keer de verhalen in een boek staan, is de ontvanger van de boodschap niet meer het jonge meisje dat door haar moeder gewaarschuwd wordt. Het verhaal heeft als **ontvangers van de boodschap** nu ook mannen, volwassen vrouwen en zelfs kinderen.

Het is dan ook normaal dat zij de **code**, de symbolische taal van spelden, naalden, spinnewielen enzoverder niet meer kennen. Dat hoeft ook niet, want de functie van de tekst is veranderd: wij gebruiken hem nu om zijn diverterende, amuserende, poëtische kenmerken. Niet om er een levensles uit te leren.

1. 'De Valse Grootmoeder'

Perrault schreef zijn 'Roodkapje' op basis van verhalen die hij had horen vertellen door mensen. Hij veranderde het verhaal dat hij hoorde behoorlijk. Gelukkig zijn ook mensen zoals Achille Millien later de mondeling doorvertelde verhalen gaan opschrijven, zoals ze verteld werden. Daarom kunnen we het verhaal van 'De Valse Grootmoeder' lezen en een glimp krijgen op hoe het verhaal ging voor Perrault een aantal aspecten veranderde.

Dat dit verhaal een weerwolf heeft en geen gewone wolf, toont aan dat het eigenlijk **ouder is dan het verhaal van Perrault**. In diens tijd geloofde men bijna niet meer in weerwolven en daarom gebruikte hij gewoon wolf. Door dit verhaal te lezen, zullen we beter begrijpen waar die wolf nu echt vandaan komt.

1.1 Bijna volwassen

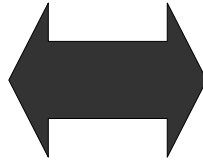
Een meisje moet van haar moeder brood en een flesje melk gaan brengen naar haar zieke grootmoeder. Waarom gaat de moeder niet zelf? Misschien is het wel gevaarlijk... Blijkbaar is het meisje toch klaar voor zo'n verantwoordelijke taak als het zorgen voor zieke familieleden. Vroeger waren er geen bejaardentehuizen of ziekenhuizen, dus het zorgen voor zieke familie was naast wassen, schoonmaken, eten maken, kinderen opvoeden, kleding maken en herstellen enzoverder nog een extra taak van de vrouw. Dat het jonge meisje die taak krijgt toevertrouwd, wil zeggen dat ze toch bijna een volwassen vrouw aan het worden is.

1.2 Uiterlijk of Inzet?

1.2.1 Een taak met verantwoordelijkheid. Tijdens haar eerste taak als volwassen vrouw (zorgen voor de ouderen, zieken), loert het gevaar onmiddellijk om de hoek. Het meisje verlaat de veiligheid van de huiselijke kring (het dorp) en begeeft zich in de wilde, gevaarlijke buitenwereld, die in het verhaal uitgebeeld wordt door het bos.

Dorp

bescherming
omgeving van de vrouwen
thuis

Bos

gevaar
omgeving van de mannen
de grote wereld

1.2.2. De weerwolf. Ze komt op een kruispunt en ontmoet een weerwolf. Het woordje *weer-* in 'weerwolf' komt van het Latijnse *vir*, wat 'man' betekent en terecht: een weerwolf is een manwolf, een man die soms in een wolf verandert en dus helemaal geen dier zoals Perrault ons doet denken.

1.2.3. Naalden of Spelden? De weerwolf geeft het meisje een keuze: de weg van de naalden, of die van de spelden? De naalden staan symbool voor de werkende vrouw: de naald dient om de naaien, kleding te maken, te werken. De speld staat symbool voor uiterlijke versiering: ze wordt gebruikt: om de jurk te laten passen, om de haren samen te houden, om de decolleté dicht te spelden. Oorringen zijn in feite misschien gewoon geplooid spelden... Dat vrouwen het piercen hebben uitgevonden weet iedereen, maar waarom wordt hier duidelijk: ze gebruikten wat het meest voor de hand lag, wat ze elke dag gebruikten: spelden/naalden.

1.2.4 Een man voor Roodkapje. Hij vraagt "op welke manier ga jij naar het huisje toe?" We weten wat er in het huisje uiteindelijk gebeurt: ze belandt naakt in bed met een man(wolf) en heeft geen idee van wat de bedoeling is. Eigenlijk vraagt de man(wolf): op welke manier ga je aan een man proberen te geraken meisje? Ga je dat doen door je mooi te maken en te versieren (met spelden), of door hard te werken (met naalden). Het meisje kiest voor de spelden, zich mooi maken, uiterlijk vertoon. Daardoor is ze ook vatbaar voor gevlei en complimentjes van mannen (zoals de weerwolf). Als ze een echt werkstertje was geweest, had ze tegen de wolf gezegd: "Sorry, geen tijd voor gebabbel, ik moet naar grootmoeder." De weerwolf kiest het pad van de naalden en is daarmee nog sneller bij het huisje van grootmoeder. Als de naalden symbool zijn voor 'werken' en de man(wolf) kiest voor werken, met andere woorden 'geld verdienen' en mannen met geld zijn natuurlijk

voor vrouwen een aantrekkelijker partij. Door werk en geld wint de man het meisje dus nog sneller voor zich.

1.3 In bed met de weerwolf

Met wie ligt het meisje nu eigenlijk in bed? Waarom trekt zij zonder blikken of blozen haar kleren uit? Er waren al zo weinig mannen in het verhaal, alleen de weerwolf (manwolf). Nu verkleet die zich ook nog in vrouw!

1.3.1 De afwezige mannen. We ontmoeten in dit verhaal een meisje, de moeder en de grootmoeder, een hele familiestamboom. Waar is vader of zelfs grootvader? Waar zijn de mannen? De talloze verwijzingen naar naalden, spelden, schartjes, draadjes, klosjes, verraden dat dit verhaal ontstaan is in een cirkel van vrouwen. De man is hier belangrijk net door zijn afwezigheid. Tot niet zo lang geleden was de man zijn plaats niet thuis (dat was de plaats van de vrouw), maar buitenshuis: aan het werk, geld aan het verdienen, handel aan het drijven, vertrokken naar de oorlog of dood. In Perraults versie, zijn de mannen nog steeds helemaal afwezig, behalve in het bos, waar houthakkers aan het werk zijn. Geen wonder dat het meisje net daar de man(wolf) ontmoet. Het meisje is niet onmiddellijk in gevaar als ze buitenshuis gaat, zolang er meerdere mannen in de buurt zijn, durft de man(wolf) haar niets te doen. Hij probeert haar eerst ergens alleen te krijgen.

1.3.2 Grootmoeder is een echte man in deze vroege versie van het sprookje: ze krabt zich, heeft brede schouders en snuift tabak. Het wordt hier meer dan duidelijk dat de wolf geen dier is maar een mens, een man - die soms verandert in een wolf.

1.3.3 De man(wolf) doet alsof hij een familielid is. De wolf verkleet zich als grootmoeder om het vertrouwen van het meisje te winnen. De dood is hier symbolisch, de op sex beluste man probeert het meisje af te zonderen van haar familie en dan de plaats van de familie (hier uitgebeeld door de grootmoeder) in te nemen. De man lijkt voor het meisje te willen zorgen. Wanneer zij dat aanvaardt door de maaltijd te eten die hij voor haar heeft klaargemaakt, verbreekt zij de banden met de familie. Ze eet haar grootmoeder op, ze vernietigt (de band met) haar familie.

1.3.4 Het huwelijk. We kunnen de gebeurtenissen in het huisje ook zo samenvatten. De man(wolf) eet het lichaam en bloed van x, dan eet ook de vrouw (het meisje) van het lichaam van x en dan delen ze het bed samen. Dan gebeurt er iets wat het meisje helemaal niet verwacht had. Eerst nemen ze samen de communie (de huwelijksmis) en dan delen ze het bed tijdens de huwelijksnacht. In het bed, beseft het meisje dat haar nieuwe familie, haar beschermer, haar nieuwe man, niet haar in bed wil lokken om haar te beschermen, zoals haar grootmoeder zou doen. Hij wil sex, natuurlijk.

1.3.5 Incest? Wie is die vreemde man(wolf) die net zoals andere mannen in het bos rondwaalt? De man(wolf) krijgt het meisje enkel naakt in bed gelokt omdat hij zich voordoet als een familielid. Belangrijk is hier te herinneren dat de privacy slechts in de 19e eeuw is uitgevonden, daarvoor sliepen gewone (=arme) mensen met heel de familie samen naakt in één bed: baby, vader, moeder, kinderen, grootmoeder en grootvader. Het idee van niet precies te weten wie naast jou in bed ligt, is dus helemaal niet zo gek. Het idee van de man(wolf) - vader, of ander mannelijk familielid die zich voordoet als seksloze familie (grootmoeder), maar toch op sex belust is.

1.4 De ontsnapping

In tegenstelling tot Perraults 'Roodkapje,' wordt het meisje niet opgegeten. **Ze beseft nog net op tijd welke fout ze gemaakt heeft.** Ze heeft voor de weg van de spelden

gekozen: zich mooi maken en zo heeft ze een man gevonden. Nu blijkt dat die man maar in een enkele zaak geïnteresseerd is. Het meisje had voor de naalden moeten kiezen, zodat ze een man zou vinden die haar liefheeft voor haar huishoudelijke kwaliteiten, niet voor haar lichaam. Het is als werkende vrouw dat je ook contact houdt met andere vrouwen, die je vriendinnen kunnen worden, je truukjes vertellen om geile mannen op een afstand te houden. Vanaf het moment dat he meisje haar fout inziet, lijkt ze al slimmer geworden.

Zij ontsnapt door een typisch **vrouwelijke list**: ze zegt dat ze moet plassen. Er is geen beter excuus te vinden om de man(wolf) zijn plannen te dwarsbomen. Daarom laat de man haar gaan, maar houdt haar "aan de lijn" met een wollen koortje. Het meisje heeft een schaartje, nog een symbool van de werkende vrouw en ontsnapt.

De **vrouwen werkten altijd samen**, zeker 's avonds, dat was gezelliger. Door zich als vrouwen te groeperen hadden de vrouwen iedere op zich de bescherming tegen te opdringerige mannen thuis. Als je braaf ieder dag bij de andere vrouwen komt zitten en je werk doet, bescherm je jezelf. Ze glipt binnen in het huisje: waar de andere vrouwen zijn. Gewoon laat blijven breien met de meiden tot je man te dronken is om iets te proberen, werkt altijd..

1.5 De moord op de man(wolf)

Er is een variant op het verhaal dat anders afloopt. Het meisje gaat buiten plassen, de weerwolf ontdekt dat ze ontsnapt is en gaat erachteraan. Het meisje komt aan een rivier waar vrouwen aan het wassen zijn, weer een andere vorm van vrouwen die samen werken. Dankzij 'dit werk' ontsnapt het meisje: de vrouwen spannen een laken en het meisje ontsnapt naar de andere kant van de rivier. De weerwolf (de opgewonden man) komt achterna en springt op het laken. Net op dat moment laten de vrouwen het laken los en valt de weerwolf in het water - de zin in sex wordt dankzij het samenwerken van vrouwen 'geblust.'

Als we het sprookje als een waarschuwing tegen incest lezen, lijkt hier zelfs een boodschap voor slachtoffers: je bent veilig bij de andere vrouwen. Misschien is er zelfs de suggestie dat vrouwen vroeger listen opzetten om mannen die incest plegen "te laten verongelukken." Ze vermoorden de weerwolf niet, ze laten hem verdrinken. Als de andere mannen thuiskomen zeggen ze: "Er is een verschrikkelijk ongeluk gebeurd." De andere mannen weten toch van niets - die zijn overdag de hele dag uit werken.

1.6 Conclusie: de moraal van het verhaal

De moraal van 'De grootmoeder' is:

Meisjes, wees niet teveel met je uiterlijk bezig, maar spendeer je tijd aan je werk, zodat je kunt tonen dat je een goede huisvrouw bent. Als je een man probeert te winnen door je uiterlijk, zul je met iemand eindigen die je alleen maar wilt voor je lichaam. Stop dus met elke avond mooi opgemaakt over straat te lopen en kom samen met de andere meiden breien, naaien en spinnen 's avonds. Alleen daar maak je vriendinnen die ervaring hebben in het omgaan met mannen, alle trucjes kennen en je zullen helpen in nood.

2. 'Roodkapje' - Charles Perrault 1697

2.1 Aanpassingen door Perrault

2.1.1 *Het rode kapje.* Het meisje heet nu 'Roodkapje': ze is het allerliefste en braafste meisje dat er is, haar moeder en grootmoeder zijn dol op haar en verwennen haar met wat ze maar wil. Ze kiest eigenlijk net zoals het meisje in 'De Grootmoeder' het pad van de naalden: ze teveel bezig met haar uiterlijk. Met zo'n rood kapje ben je toch een veel te makkelijk doelwit in het bos. Eigenlijk neemt het rode kapje de functie van het dilemma tussen naalden en spelden. Zie ook onder 2.1.3

2.1.2 *Prostitutie.* Rood is als heel lang de kleur van de liefde en de passie. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Romeinse prostituees al rode linten aan hun schoenen hadden. Ook in Perraults tijd maken deze vrouwen hun beroep kenbaar door bijvoorbeeld een rode onderrok. Er is dus in deze versie de waarschuwing: als je teveel met je uiterlijk bezig bent eindig je in de goot. Zie ook onder 2.1.6

2.1.3 *Verwende kinderen.* Ze is te lief, zoals een kind denkt dat het altijd vriendelijk en lief moet zijn. Dat is ook zo, maar in haar naïviteit vertelt Roodkapje alles wat hij wil weten, terwijl ze eigenlijk zelfs niet met hem zou moeten staan praten. Ze laat zich zelfs afleiden van haar taak om grootmoeder te gaan helpen door van het pad af te gaan en bloemetjes te gaan plukken. Die staan symbool van Roodkapjes obsessie met uiterlijke schoonheid, zoals we al zagen met haar kapje. Natuurlijk verwijzen geplukte bloempjes ook vooruit naar het verlies van de maagdelijkheid.

2.1.4 *Ouderwetse elementen verdwijnen uit het verhaal.*

2.1.4.1. Keuze tussen naalden en spelden verdwijnt: het publiek dat Perrault leest, is van hogere komaf en kent natuurlijk de symboliek van spelden en naalden niet. Zij moeten nooit werken: hebben bedienden; ze zouden deze metaforen dus niet begrijpen.

2.1.4.2. Kannibalisme. Zo verdwijnt ook de passage waarin het meisje in het opeten van de grootmoeder.

2.1.4.3. De weerwolf wordt een gewone wolf. Zelfs in de zestiende eeuw worden er nog mensen als weerwolf terechtgesteld, maar tegen het einde van de 17de eeuw is het toch een beetje verouderd. Dit is zeker zo voor het nogal geleerde publiek van Perrault, die geloven niet meer in weerwolven.